

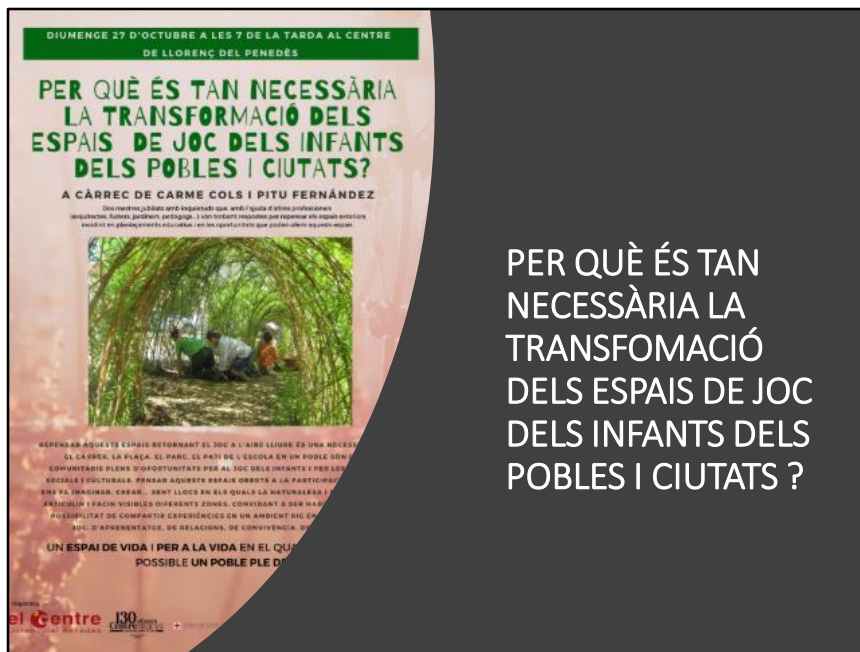
No tots els patis creen benestar relacional en els infants.

Un tema emergent en el debat educatiu que ens porta a parlar de salut

L'acompanyament a les demandes amb xerrades, visites, conferències i escoles d'estiu ens ha portat a compartir molts projectes. Agraïm la generositat de tanta gent que ens ha obert les seves portes. Especialment a moltes que inicialment pensaven en fer "uns canvis físics" i amb les que a partir de l'observació i l'escolta dels nens i de la comunitat educativa hem pogut viure un procés que ha anat molt més enllà d'un simple canvi superficial per iniciar el camí d'una transformació pedagògica.

Davant la concepció tradicional del pati, passar a considerar-lo com un espai educatiu, requereix necessàriament un treball i una formació conjunta de la comunitat educativa per compartir el canvi de mirada. Com a mestres, ja jubilats, ens motiva poder continuar coneixent diferents realitats en els patis de les escoles. Què passa en aquests espais? Com són ocupats? Per què es produeixen conflictes? Per què la natura s'ha allunyat d'ells? Per què estan tan descuidats? Per què s'està generat tant interès en la seva transformació? Es parla només de disseny o de donar resposta a les necessitats educatives? De què parlen els projectes educatius? ¿S'està plantejant pedagògicament la seva utilització? Com incideix la formació?

PER QUÈ ÉS TAN NECESSÀRIA LA TRANSFORMACIÓ DELS ESPAIS DE JOC DELS INFANTS DELS POBLES I CIUTATS ?

Durant moltes generacions, jugar a l'aire lliure, ha estat habitual per a les criatures. Els seus punts de trobada eren el carrer, el pati, el solar o el parc. Espais de joc i de socialització. Per a moltes de les mestres, avui ja grans, la primera escola va ser el carrer. Un lloc viscut intensament on el joc i les relacions potenciaven i feien créixer la nostra curiositat per descobrir, inventar, crear. Llibertat per poder jugar i retrobar amics de diferents edats. Espais on apreníem i conqueríem la nostra autonomia. Actualment, i en especial en les àrees metropolitanes, veiem molt reduïts aquests llocs de joc i es va perdent el coneixement dels jocs infantils espontanis a l'aire lliure. D'una forma accelerada es produeixen canvis en la nostra societat, Anna Serra, antropòloga, del grup de treball "Com està el pati?" de l'Associació de Mestres Rosa Sensat de Barcelona, en un recent article ens fa reflexionar i observar:

«Actualment , però, en la nostra societat, ens trobem amb nens i nenes que, a diferència dels d'unes dècades enrere, tenen molta dificultat per jugar, divertir-se i relacionar-se en el mateix entorn i amb les mateixes propostes on ho havien fet altres generacions. Cada vegada més, els espais exteriors són percebuts com entorns perillosos i avorrits per als nens i les nenes, als quals se'ls treu dels espais públics i se'ls reclou en espais privats on passen moltes hores davant de pantalles» (Serra, A . 2019)

"Nosaltres, els adults, hem de fer i ens han de preocupar dues preguntes. La primera, que tots ens hem fet alguna vegada, és la pregunta: ¿quin món deixarem als nostres fills? Sabem que tenim molt a fer perquè aquest món sigui habitable. La segona pregunta indiscutiblement important i essencial és: ¿quins infants deixem al món? Deixarem al món uns infants capaços de pensar i de reflexionar? O deixarem uns infants manipulats per una societat de consum que farà el que voldrà? Intervenció de Philippe Meirieu a la II Jornada Marta Mata, organitzada per la Fundació Àngels Garriga (Saifores-Tarragona 2013), destacant les paraules del filòsof alemany **Hans Jonas**

Què podem fer? Podem fer una llista de petites coses que des de l'escola podríem potenciar?

La formació pot ser un llarg camí que ens fa trobar elements essencials per respondre aquestes dues preguntes.

Per pensar i equipar els espais exteriors necessitem trobar-hi resposta.

Mirem aquests espais plens d'oportunitats, de coneixement, per fer possible una nova visió i una nova manera de habitar-los.

Són moltes les escoles que van fent passos il·lusionats trobant processos participatius.

L'escola pública Barnola d'Avinyó ens comunica: *Utilitzem la transformació del pati per generar processos participatius de canvi en la COMUNITAT EDUCATIVA.*

Tenim grans referents pedagògics: Rousseau, Pestalozzi, Fröbel, Montessori o les germanes Agazzi.

Rosa Sensat, la mestra que va dirigir la primera escola de bosc a Barcelona per a nens amb tuberculosi i altres malalties infeccioses.

La mateixa escola de bosc els anys 70

Disposem de suficients arguments científics i pedagògics que posen de manifest el gran valor d'aquests espais. Recuperem els grans referents i els seus principis que ens parlen del benefici d'apropar els nens a la natura.

Rousseau, Pestalozzi, Fröebel. El naturalisme pedagògic, l'experimentació, l'acció dels nens per sobre de la paraula i el contacte amb la natura com a punts claus en la seva educació.

Julián Sanz del Riu i Francisco Giner de los Ríos. Impulsors del krausisme a Espanya i fundadors de la Institución Libre de Enseñanza. obliguen a posar en contacte directe l'alumne amb la natura i amb qualsevol objecte de coneixement, d'aquí la importància de les classes experimentals i de les excursions.

Montessori, les germanes Agazzi o Rosa Sensat. Aquesta última deixeble de l'ILE i creadora de la primera escola de bosc a Barcelona.

Tenim experiències actuals que estan recuperant i renovant aquests arguments.

L'experiència de Mauricio i Rebeca Wild a Equador. Les experiències daneses i alemanyes de la vida fora. La crida permanent de Francesco Tonucci sobre la necessitat d'espais naturals per als nens. La ciutat de Bolonya que promou el projecte "L'educació a l'aire lliure". L'interès creixent de moltes escoles com les vostres, amb moltes de les quals estem col·laborant i acompanyant, ens mostra la gran necessitat de fer possible espais de vida, més verds, més vitals, més humans.

Un gran treball i molts reptes que día a día
re-evoluciona amb la comunitat educativa

Escuela pública Santos Samper de Almudévar (Huesca)

Un gran treball i molts reptes en el qual l'articulació de tots els espais representa un dels aspectes fonamentals per poder repensar horaris amb flexibilitat, en definitiva, per poder pensar en donar resposta a la seva funcionalitat i a les metodologies. Escoltant i observant a centenars d'escoles en els seus processos, hem pres consciència de la complexitat de realitats i de les seves confusions. Cada escola és un món i requereix temps de trobades i debats dels equips pedagògics, coneixedors de les seves necessitats educatives, elaborant criteris i implicant als diferents sectors de la comunitat: infants, famílies i institucions. La realització de petits canvis, reflexionant i avaluant la seva aplicació, ens ajuda a anar avançant en la consideració dels espais exteriors com educatius, i a poder descobrir els beneficis que suposa per a les criatures el joc i l'activitat a l'aire lliure en contacte directe amb la natura.

Un projecte...

Per anar més enllà d'un disseny

Una voluntat de cultura integradora i de cohesió social que creix i evoluciona.

“El projecte de renovació de patis i entorns escolars, com a pla i programa de les polítiques urbanes de la ciutat i com a projecte arquitectònic regulat, és una assignatura encara pendent i en incipient desenvolupament” (Tonucci)

Conèixer les necessitats dels infants, la convivència

El projecte de renovació de patis i entorns escolars, com a pla i programa de les polítiques urbanes de la ciutat i com a projecte arquitectònic regulat, és una assignatura encara pendent i en incipient desenvolupament. "La ciutat s'ha oblidat dels nens, els urbanistes per molt temps han pensat en satisfer a un model de ciutadà que correspon a un home, adult i en edat de treballar, és a dir a una minoria", diu Tonucci. De la mateixa manera, ha quedat en l'oblit la funció vital i integradora de pati d'escola: els nens no entendran el seu medi si no ho descobreixen, coneixen i reconeixen, si no ho viuen en totes les seves possibilitats com a espai col·lectiu. No és casualitat que alhora que es parla de ciutats sostenibles, hi hagi un creixent interès pels espais, entorns i camins escolars.

Quart principi de l'Escola de Bosc:
La salut i les forces físiques són una condició indispensable
i pròpia de tota adquisició de forces intel·lectuals.

Foto: lameva.barcelona.ca

Els principis fonamentals de l'actuació de l'Escola del Bosc.

Primer: El coneixement de l'infant i el respecte de la seva personalitat i dels seus drets han de ser els eixos sobre els quals ha de girar l'educació.

Segon: L'infant ha de ser considerat el centre del sistema educatiu.

Tercer: La vida en plena natura és un factor essencialíssim d'una cultura integral.

Quart: La salut i les forces físiques són una condició indispensable i pròpia de tota adquisició de forces intel·lectuals.

Cinquè: S'ha de posar l'infant en contacte directe amb les formes de la vida, amb la natura i amb el treball humà, per tal que adquireixi nocions immediates dels éssers i de les coses.

Sisè: Programa restringit, limitació d'hores d'estudi i metodologia apropiada per tal d'aconseguir un màxim de rendiment amb un mínim d'esforç intel·lectual.

Setè: Preocupació constant i preferent per la millora de l'infant com a ésser moral, formant-li el caràcter, desenvolupant-li la individualitat i els sentiments socials i patriòtics.

Vuitè: Disciplina familiar de manera que la vida de l'escola sigui una imatge veritable de la llar domèstica.

La seva sociabilitat

Que acullin la diversitat, cohesionant el col·lectiu.

Sentiment de comunitat, d'identitat, de pertinença a un grup.

Cooperatiu, interactiu.

Singular, amable, acollidor, que convida a quedar-s'hi.

Obert a l'ús comunitari.

L'ús que se'n fa

El joc com a essència bàsica per a tots els infants

Laboratori d'aprenentatges.

Interactuar amb els elements naturals i amb tots els sentits

Donar valor als aprenentatges que es fan a l'espai exterior

Crear escenaris, ambients provocatius, intel·lectuals, sensorials, emocionals, socials...

Ha de ser un espai actiu, vital, divertit, especial, útil, festiu.

La seva estètica i el benestar que generi

Segur, net, cuidat.

Verd, atractiu, provocador.

Possibilitat de córrer, caminar, seure, descansar.

Poder desplaçar-se i convida amb cadira de rodes.

Que pugui esdevenir històric pels records, la sensorialitat, les emocions viscudes.

La seva accessibilitat i enllaços

Continuïtat dels espais interiors i exteriors.

Connexions adequades entre espais específics

Autonomia de moviment entre espais

Integrat en el seu territori

Espais que acullin naturalesa, salut, creativitat, convivència, ciència, comunicació, escenaris acompanyats d'interessos i aprenentatges. Les nenes i els nens necessiten per al seu desenvolupament llocs "sensorials" en els quals poder experimentar i processar el que viuen amb els seus iguals.

A fora, el pati de l'escola té un valor especial, potent, ple de records construïts per les generacions i noves trobades de persones nouvingudes. Espai obert a tots els sentits. És l'espai que més trepitgen les famílies, ple d'oportunitats per anar creant relacions: mestres-família, nens amb els seus amics de pati... És un lloc on trien els seus amics, organitzen, debaten, es plantegen reptes... L'espai exterior de l'escola permet aquesta dualitat: ser un lloc visible i escoltat des de molts punts i alhora ple d'oportunitats per al joc secret dels nens.

Pot ser l'entorn natural i el primer pulmó verd on haurien de passar més hores les criatures. No té sostre. Un entorn natural que acull el social i cultural. Un espai verd que permet prendre consciència i establir un contacte directe amb el món sensorial i els seus canvis. Un espai per a la investigació i l'aprenentatge, ric a partir de la interacció amb els materials i l'observació dels fets que hi passen. Sense cap finalitat didàctica, les criatures exploren movent pedres, fent recorreguts, recollint fulles, trobant bestioles.

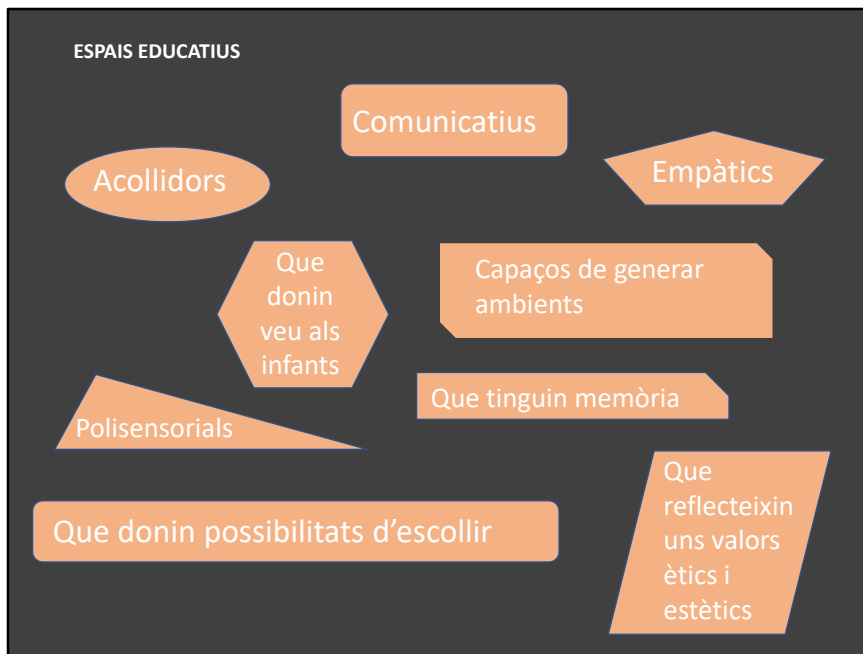

Disposem de suficients arguments científics i pedagògics que posen de manifest el gran valor d'aquests espais. Recuperem els grans referents i els seus principis que ens parlen del benefici d'apropar els nens a la natura. Rousseau, Pestalozzi, Fröebel. El naturalisme pedagògic, l'experimentació, l'acció dels nens per sobre de la paraula i el contacte amb la natura com a punts claus en la seva educació. Julián Sanz de el Riu i Francisco Giner dels Rius, impulsors de l'krausisme a Espanya i fundadors de la Institució Lliure d'Ensenyament (ILE), posen en contacte directe l'alumne amb la natura i amb qualsevol objecte de coneixement, d'aquí la importància de les classes experimentals i de les excursions. Així també ho van fer Maria Montessori, les germanes Agazzi o Rosa Sensat. Aquesta última deixeble de l'ILE i directora de l'Escola de Bosc de Montjuïc, una de les primeres escoles de bosc a Barcelona.

¿El currículum? A l'espai exterior de l'escola es donen la mà els sabers bàsics per a la humanitat: **comunicació, cultura, ciència, salut, ciutadania i creativitat** que són l'aliment de la fam de formació humana de la infància des del primer moment.

Paraules de **Marta Mata** al Encuentro estatal de educación infantil. Barcelona, juliol 2005.

Les criatures han de poder exercitar-se físicament coneixent les limitacions del seu propi cos, experimentant la por i la seguretat i desenvolupant el coneixement de les seves pròpies capacitats. En un entorn natural solen avaluar molt bé què poden fer sense exposar-se a perills greus.

Claus Jensen proposa:

«A mi m'agrada la idea de repensar els espais interiors de l'escola com a espais oberts o com un lloc on es treballi al màxim perquè ho siguin. En una sola frase vindria a ser: un espai on no hi hagi murs, sinó obertura, i on els nens puguin anar de la seva classe o estança a una altra sense cap problema i moure lliurement entre els diferents espais.

Per tant, crec que és un gran repte i que s'ha de desafiar el sistema tradicional. Per aconseguir-ho, cal anar a la classe sense el pensament de tancar la porta i no deixar entrar. Considero que, si ens obrim i treballem de forma més oberta, segurament trobarem noves solucions.

Per exemple, si en una escola es decideix que és bo per als nens i nenes sortir fora, una manera d'organitzar-se seria tenint un mestre tot el dia fora, al pati i així els nens podrien entrar i sortir lliurement. Aquesta seria una nova manera d'organitzar-se i seguir un camí diferent. Si es té una estructura d'escola més rígida, amb temps i

espais poc flexibles, llavors es fa més difícil pensar altres formes de fer i d'organitzar-se. Si tens una estructura flexible, els nens podrien i haurien de circular més entre el dins i el fora »(Jensen, C. 2018)

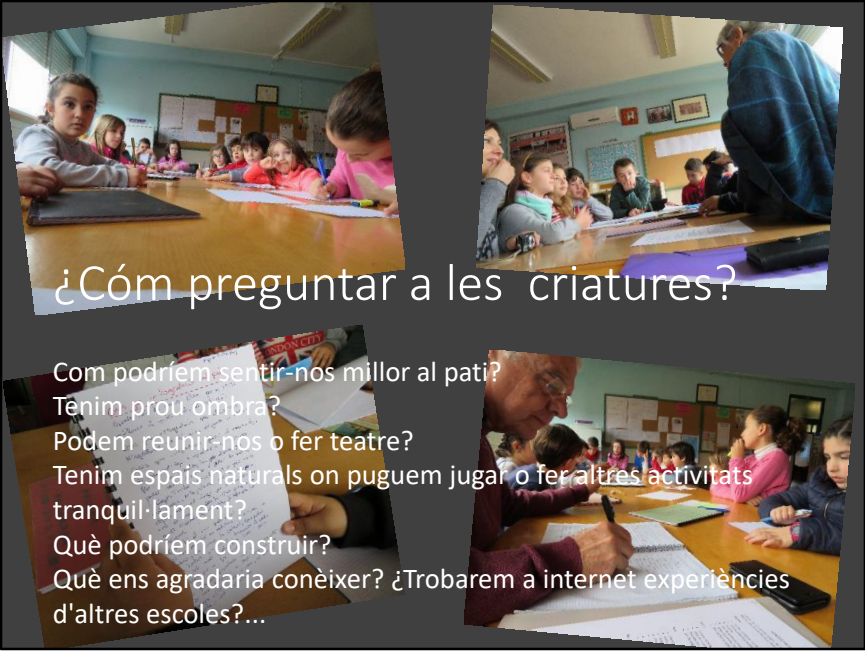
Un projecte que parteix de l'entorn social, cultural i natural en què l'escola està ubicada, construint i corresponsabilitzant la comunitat educativa

Un projecte que parteix de l'entorn social, cultural i natural en què l'escola està ubicada, tenint en compte tots els seus espais, traspasant parets i integrant l'exterior i utilitzant tots els recursos possibles per crear arrelaments al territori. Espais i temps per escoltar, per crear, per parlar, per construir, per elaborar petits i grans projectes comunitaris.

Un espai i un temps necessaris per a la formació en la diversitat de disciplines que hi intervenen, cuinant a foc lent amb els ingredients necessaris en cada moment, on les necessitats de les criatures han de ser les protagonistes. Un projecte educatiu que servirà de guia i s'anirà fent visible a la vida quotidiana

¿Cómo preguntar a les criatures?

- Com podríem sentir-nos millor al pati?
- Tenim prou ombra?
- Podem reunir-nos o fer teatre?
- Tenim espais naturals on puguem jugar o fer altres activitats tranquil·lament?
- Què podríem construir?
- Què ens agradaria conèixer? ¿Trobarem a internet experiències d'altres escoles?...

Un projecte educatiu viu i actiu on hi hagi debat sobre la vida de l'escola. Un document que es va modificant des de la reflexió i adaptant-se a les realitats i a les persones per donar oportunitats de participació. Respectant el temps necessari per anar creixent amb els diferents estaments de la comunitat: nens, mestres, famílies i representants de l'administració

Una escola agradable, on nens, mestres i famílies es trobin bé, tant en l'espai interior com a l'exterior. Una escola que adapti la seva organització a les demandes actuals: espais, horaris, currículum, agrupacions, metodologies, materials, donant valor educatiu a tots els seus espais. Una arquitectura adequada a les característiques del seu projecte educatiu. Riquesa d'espais i ambients on poder dur a terme diversitat de propostes. Una organització del temps flexible que permeti estar en els patis sense aglomeracions. Espais que facin possible aprenentatges vitals, humans, competencials, donant resposta a la diversitat d'interessos i motivacions de tota la comunitat educativa.

Un procés que ens fa trobar, conèixer-nos implicar-nos i sentir-nos part de la comunitat educativa.

Comunitat educativa
"El pati que volem"
Colònia Güell

Mirar i veure amb lents que afinin actituds, els valors explícits i conscients que volem veure. Mirades compartides de sabers que cadascú aporta al voltant d'un projecte per fer de l'escola un espai de vida.

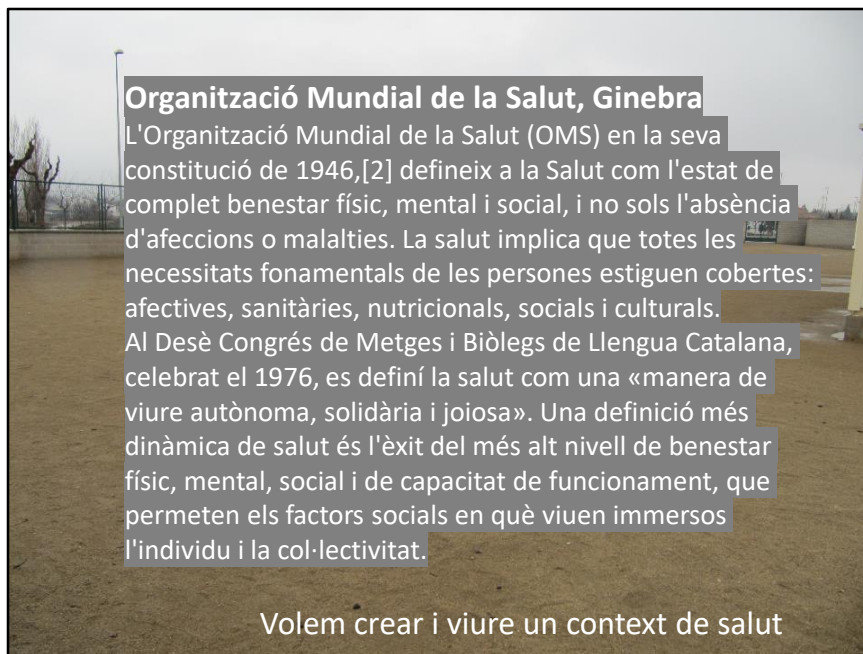
Si l'escola i els pares conflueixen en una cultura de col·laboració, interactiva, que és una decisió racional i avantatjosa per a tothom, perquè tots treuen experiències més carregades de sentit, llavors es comprèn com és de pròxima i profunda la pedagogia de la participació i de la investigació. Loris Malaguzzi a "El viatge amb els drets dels infants"

Pincellades de processos i de dignificació dels espais

**Recuperant el paisatge i el joc natural, segons W.Bird:
«disposar d'entorns interessants i atractius per jugar
pot contribuir també a la reducció dels comportaments
agressius i dels conflictes a les escoles. El
comportament destructiu és més comú observar-lo en
grans espais, avorrits, sense arbres, arbusts o altres
delimitacions naturals »**

Bird, William (2007) Natural Thinking. Royal Society for the Protection of Birds

En les seves observacions l'antropòloga Anna Serra constata:

«Naturalitzant els espais s'estimularà la curiositat, la imaginació, la fascinació i l'aprenentatge per descobriment, respectant el ritme de cadascú. Els elements naturals ofereixen reptes i complexitats que es modifiquen i es transformen amb el temps, fent que l'espai no sigui monòton i avorrit per als nens, alhora que fa créixer el seu respecte per la natura»

«...en els patis amb més opcions lúdiques els nens estan més a gust perquè solen trobar espais que s'adapten a les preferències de cada un, i això queda palès amb la reducció del soroll i de la conflictivitat »(Serra, A. 2019)

Escola pública Mont-
Roig de Balaguer

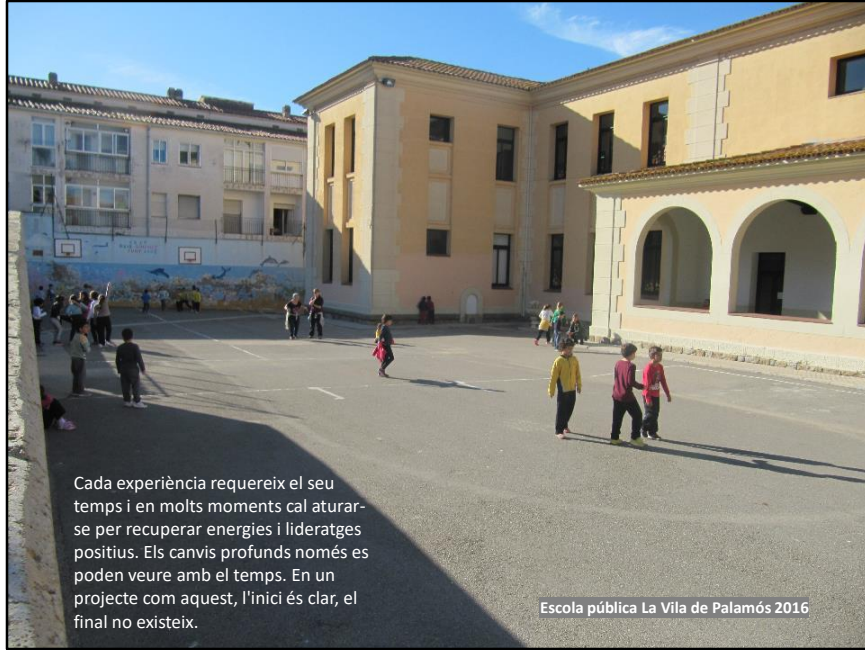

Escola pública Mont-Roig de Balaguer (Lleida) 2015-16

Cada experiència requereix el seu temps i en molts moments cal aturar-se per recuperar energies i lideratges positius. Els canvis profunds només es poden veure amb el temps. En un projecte com aquest, l'inici és clar, el final no existeix.

Escola pública La Vila de Palamós 2016

Mirades compartides de sabers que cadascú pot aportar al voltant d'un projecte per fer de l'escola un espai de vida. Conscients que cada petita actuació serà un pas que farà possible el següent. Sense presses, però procurant elaborar un projecte global continu i dinàmic a curt, mitjà i llarg termini per poder anar-lo desenvolupant en petites intervencions

Els processos compartits, en comunitat, uneixen sensibilitats i contribueixen a la cohesió del col·lectiu i a la millora de l'educació en general apostant per una escola de qualitat i lluitant pel dret a l'educació per a tothom. L'escola, com a institució, necessita obrir les seves portes acollint les necessitats de canvi que avui la nostra societat reclama. Els canvis en els patis es van produint mitjançant un procés social, cultural, ambiental que va del dins al fora i del fora al dins, espais en diàleg constant. Un reflex de la societat que ha d'avançar conquerint els conceptes de fons sense quedar-se a la superfície. Una demanda, un desig de canvi que posa en relleu la necessitat de dignificació d'aquests espais des de la corresponsabilització

Escola pública Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló

Escola pública Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló

L'espai exterior ha de potenciar el joc a l'aire lliure com a essència bàsica per a les nenes i nens. Un laboratori d'aprenentatges on interactuar amb els elements naturals i amb tots els sentits. Escenaris, ambients provocatius, intel·lectuals, sensorials, emocionals, socials, actius, vitals, divertits, especials, útils, festius, segurs i cuidats. Amb possibilitat d'escollir, córrer, caminar, seure, descansar trobant camins per recórrer i conviure, amb cadira de rodes o altres dificultats físiques o psíquiques. Espais que no incapacitin a ningú, obrint portes, traspasant murs que deixen entrar i sortir experiències col·lectives.

En un context d'observació i pensant en com preguntar a les criatures per poder trobar respostes coherents amb el nou projecte, preguntes del tipus: Com podríem sentir-nos millor al pati? Què ens agradaria conèixer? ¿Trobarem a internet experiències d'altres escoles? Què podríem construir? ¿Com podríem investigar per tenir més ombra? Podríem pensar com utilitzar aquests espais per fer altres activitats? Qui ens podria ajudar? Ens poden obrir un ampli ventall i enriquir el diàleg per fer possible que els nens, com a protagonistes, siguin el motor del canvi.

Escola pública JM Ciurana de Sant Boi de Llobregat

Processos i criteris que dibuixen i van configurant les intencions d'un projecte educatiu en el qual creiem i que defensem. Espais creats per acollir la diversitat, cohesionant el col·lectiu. Llocs generadors de sentiment de comunitat, d'identitat, de pertinença a un grup en què han pogut participar. Cooperatius, interactius. singulars, amables, acollidors, que conviden a quedar-se i a ser utilitzats en l'ús comunitari. Un camí gens fàcil i ple d'incerteses. Vivim una època en què la millor actitud per aprendre és desenvolupar la capacitat d'adaptació a noves realitats. Abordar les dificultats que van apareixent durant el procés ens permet generar habilitats per respondre i fer-nos noves preguntes. En els equips pedagògics i amb les famílies. Aprenent a manejar molts aspectes que desconeixem. Necessitem temps de debat intern sols o acompanyats per ajudes externes en diferents disciplines. A la recerca d'un nou paradigma cal sortir de les individualitats donant resposta a les necessitats col·lectives a partir de la corresponsabilització, de les experiències i sabers de la comunitat construint criteris, valors i accions.

Escola pública JM Ciurana de Sant Boi de Llobregat 2019

Escola pública JM Ciurana de Sant Boi de Llobregat 2019

Escola pública JM Ciurana de Sant Boi de Llobregat 2019

Escola pública Santos Samper de Almudévar (Huesca) 2015

Moltes realitats amb avenços significatius els vivim en iniciatives conjuntes, on trobem per una banda a mestres, famílies, regidors, alcaldes amb una doble funció com a ciutadans i responsables de gestionar aspectes socials i educatius de la ciutat. De l'altra, també un col·lectiu pluridisciplinari: arquitectes, paisatgistes, fusters, jardiners, artistes, biòlegs, tècnics de medi ambient i altres professionals que acompanyen i assessoren trobant l'essència d'aquest canvi en la investigació, el compromís de la comunitat i de l'administració, facilitant punts de referència, mitjans i formació per actuar. Realitats que comencen a posar de manifest la necessitat de persones a l'escola que tinguin els coneixements necessaris, pedagògics i tècnics, per a la gestió d'un espai exterior renaturalitzat.

CAMINEM I FEM POSSIBLES

- ESPAIS INTERIORS I EXTERIORS interactius, respectuosos, creats tenint en compte valors educatius, ecològics, mediambientals i de sostenibilitat.
- Contemplar l'espai exterior com un escenari diversificat de propostes on la natura, el mobiliari i el conjunt d'elements que l'integren parlen per si mateixos.
- Espais i atmosferes que fan actuar, crear, imaginar, inventar, descobrir que parlen del capital humà, de la vida, de la sensorialitat i de la bellesa de les percepcions.
- Espais que aniran creixent amb la complicitat i coresponsabilitat de la comunitat educativa, infants, famílies, mestres i les diferents administracions..
- També amb la complicitat de professionals, jardineros, arquitectes, paisatgistes, brigades municipals, tècnics de medi ambient, que faran possible un correcte procés de transformació.

Moltes gràcies per la vostra atenció
Anem fent camí!

Ceip As Coves Meaño